

**Az örök női princípium ambivalenciája és mitológiai
jelentésköre Turgenyev *Aszja* című novellájában**

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
A víz mint archetípus.....	6
A <i>ruszálka</i> mítosz - az örök női princípium központi szerepe a műben.....	11
A virág, a madár és a Madonna-kép metaforikus motívumvonala.....	27
Összegzés.....	31
Bibliográfia.....	33

Bevezetés

Az 1850-es években, az *Aszja* keletkezésének idején Ivan Szergejevics Turgenyevet erősen foglalkoztatták hőseinek erkölcsi és morális problémái. A művek középpontjában álló rezignált típus mellett egyre erőteljesebben jutott kifejezésre a turgenyevi életszemlélet, szerelemfilozófia és az ember mellett megjelenő természet domináns jelenléte.¹

Turgenyev ezen időszakban írott regényeinek és elbeszéléseinek (*Felesleges ember naplója* [Дневник лишнего человека] 1850, *Rugyin* [Рудин] 1856, *Aszja* [Ася] 1858, *Első szerelem* [Первая любовь] 1860) témájául szolgál az úgynevezett anyegini szituáció, és új karakterként megjelenik a felesleges ember.

Ez a kifejezés Turgenyev nyomán honosodott meg. Közvetlen történelmi, irodalmi háttere az 1855-56 környékén kibontakozó vita: a szlavofil szemléletű gondolkodók még mindig azt bizonygatták, hogy a művekben csakis paraszthősök szerepelhetnek, szemben az Európára tekintő értelmiségiekkel. Az irodalmi csoportok értekezéseinek középpontjába ismét a főhősök által képviselt ellentétes világnézetek és nemzedékeken át hordozott társadalmi tényezők kerültek.²

A kortárs író és filozófus N. G. Csernisevszkij az *Orosz ember találkán* című tanulmányában az irodalomkritika által próbált hangot adni világnézetének. A korszakban keletkezett művekből saját társadalomkritikáját olvasta ki, és bírálatait irodalmi témájú munkáiban tárta az olvasók elé. Rávilágít arra, hogy Turgenyev műveiben a főszereplőket szerelmi konfliktusban teszi próbára, és állítja szembe egymással a fejlődésre képes és képtelen típust. Tetőpontként szerepel a találka pillanata, mely a felsorolt alkotások hősnői és hősei számára sorsuk alakulásában kétség kívül kiugrási lehetőséget rejteget. A felesleges ember jegyeit magán hordozó fél viszont éppen itt

¹ Szitár Katalin: *A történetelbeszéléstől az önkimondó szövegig*. In: Kovács Árpád (szerk.): *A szótól a szövegig és tovább. - Tanulmányok az orosz irodalom és költészettan köréből*. Budapest, Argumentum, 1999. p. 333.

² Zöldhelyi Zsuzsa: *Turgenyev világa*. Budapest, Európa, 1978.

bukik el végleg: egy ki nem mondott szó miatt szertefoszlik a boldogság képe, s így magányosságra ítélve kell folytatnia útját.

A Csernisevskij féle olvasat évtizedekig a szakirodalmi hagyomány sarkalatos pontjává válik. A felesleges hőstípus hosszú időre nemcsak szépirodalmi hagyományt teremt, de az elemzések és műértések kiinduló pontjává válik.

Az *Aszja* című novella alapos elemzése során, feltárva a felszín alatt rejlő jelentésrétegeket, túlhaladva a felesleges ember problematikáján egy jelképekkel, motívumokkal teli, önmagán túlmutató elbeszélést kapunk.

Turgenyev elszakadva az orosz földtől, 1858-ban, Rómában fejezi be az *Aszja*-t, amely távol az otthontól, Németországban játszódik. Az elbeszélés központi figurája, a *Rugyinnal* rokon lelkű, töprengő, céltalanul bolyongó N.N. úr.

Szabad utazóként nincs konkrét bázispontja, s ez a magánéletében is megmutatkozik. Éppen csak pár hónapot tölt a kisvárosban, így könnyen gondolhatjuk, hogy a fiatal lány, Aszja iránti szerelme is egy fejezet az életéből, egy véletlen, mely a valódi, fizikális elmozdulásához hasonlóan változhat.

Az elbeszélésben nincs fondorlatos ármánykodás, nincsenek magas rangú gonosztevők, nincsenek parasztok, polgárok és kishivatalnokok sem. Az *Aszja* szereplői mind művelt, humánus gondolkodású emberek. A történet költői, ideális dolgokat érint, távol az élet sötét oldalától, a befejezés azonban már nem ezt a nyugalmat tükrözi. Ezzel a kettősséggel nemcsak a mű egészének vizsgálatakor találkozunk, hanem magának a főhős alakjának kapcsán is.³

Az *Aszja* elemzése mindig új kihívást jelent az irodalomkutatóknak. A XX. századi irodalomértés már sokkal inkább a novellában található motívumokat és többletjelentéseket helyezi a középpontba. Hetesi István még foglalkozik a felesleges hős problémájával, de tanulmányainak fókuszába olyan archetípust helyez mint a víz, az életár. Elemzéseiben

³ Hetesi István: *A hősök és a „randevú” az írói pálya első felében*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1990.

foglalkozik Turgenyev érzékletes természetábrázolásával és azzal a narrációs módszerrel, amivel az író a belső lelki folyamatok megnyilvánulását kivetíti a környezet változásaira.

Hetesi mellett Zöldhelyi Zsuzsa szintén ezt a jelentésréteget kutatja. A folyamatosan mozgó és az emberben végbemenő transzformációkra reflektáló természet Turgenyev elbeszéléseinek talán legfontosabb elemévé válik. A sodró életár központi motívuma lesz az *Aszján* kívül az *Ahol vékony, ott elszakad*, *Az első szerelem* és az *Egy felesleges ember naplója* című novelláknak is.

A szakirodalomban az archetípus mellett kiemelt hangsúlyt fektetnek még a Turgenyevnél szintén számos műben megjelenő „ruszálka” mítoszra, mely az orosz folklórhagyomány egyik legjelentősebb eleme. Az *Aszjában* fontos szerepet kap a ruszálka, a népi démonológia szépirodalmi adaptációja. Árnyalt párhuzam vonható a hősnő és a nimfaszerű lények alakjával, mely közvetett módon befolyásolja a főhős sorsának alakulását. Karakterjegyeiben megtalálható az örök női princípium kettőssége, elhozza a férfi életébe a kiugrást jelentő boldog szerelmet, eltűnésével azonban örök boldogtalanságra ítéli N. N. urat. Ezzel az ambivalensséggel találkozhatunk a Sophia-tan, az Istentől eredő élő középpont kapcsán, mely az irodalmi tapasztalatokból merítve később Szolovjovnál alkot rendszeres filozófiát. A ruszálka mellett megjelenik a germán mitológiából ismert *Loreley mese*, mely a német romantika idején irodalmi hagyományt teremt.

A legfrissebb irodalomkutatás nem szakít teljesen a cselekvésre képtelen hóstípus elemzésének problémájával, de egyre inkább a motívumrétegek még szélesebb értelmezésére fekteti a hangsúlyt.⁴

⁴ Kroó Katalin: *Turgenyev regénypoétikájának néhány sajátosságáról*. In: Kroó Katalin (alkotó szerkesztő): Bevezetés a XIX. századi orosz irodalom történetébe I. Bölcsész Konzorcium, ELTE, 2006. pp. 377-412.

Топоров, В. Н.: *Любовь и смерть*. In: Топоров, В. Н.: Станный Тургенев (Четыре главы). Москва, РГГУ, 1998. pp. 54-101.

Недзведский В. А. : *Русский социально-универсальный роман*. Москва, Диалог-МГУ, 1997.

Недзведский В. А.- Пустовойт П.Г.-Полтавец Е.Ю.: *Перечитывая классику. И.С.Тургенев*. Москва, Издательство МГУ, 1998.

Fried István: *A felesleges ember regénye*. In: Fried István: Tíz híres regény. Budapest, Gondolat, 1989. pp. 121-148

Turgenyev narrációs módszere sokrétűvé és nehezen értelmezhetővé teszi a szereplők karakterjegyeinek megfejtését. A szövegben egymáshoz szemantikai szinten kapcsolódó mítosz és motívumrendszer pedig összetett jelentésréteget hoz létre a szövegben, mely magában hordozza a felszín alatt rejlő mondanivalót.

A víz mint archetípus

A turgenyevi életművön kezdetektől végigvonuló átfogó motívumrendszerben kiemelkedő helyet foglal el a víz, mely a sodró életár ismert archetipikus képét hordozza magában. Turgenyev világról alkotott nézeteinek - benne az emberrel és az uralkodó természettel - adekvát kifejezőeszközzé válik az életár, amely az ember halandóságát, érzelmeinek váltakozását és tehetetlenségét mutatja be az őt irányító magasabb szintű elemekkel szemben. Az archetípus szorosan magához kapcsolja a későbbiekben tárgyalt *ruszálkák* megjelenését. Az emberi sorsot befolyásoló mitológiai lények fizikálisan is a víz mint életár mellett helyezkednek el.

Az *Aszján* kívül az *Egy felesleges ember naplójában* és az *Első szerelem* című novellában is a hömpölygő áradat és a rajta hánykolódó csónak vagy vitorlás árnyaltan világít rá a hősök élethelyzetére. Ez az archetípus önmagán túlmutatva idéz meg bibliai és mitológiai képeket: a felszín önfelédtt sodrását vagy a túlvilág lehúzó mélységét.⁵

Az *Aszja* szüzségének fókuszában a víz, az életár helyezkedik el. Turgenyev széles színskáláján azonban nem a halált, az elmúlást kívánja bemutatni, sokkal inkább a természet idilljét, mely visszatükrözi a létezés minden egyes mozdulatát.

A testvérpár háza a domboldalon, messze a várostól található, N.-nek kereszteznie kell a folyót, hogy eljuthasson a lányhoz, és szintén át kell kelnie, ha el akar tőle válni. Így lesz a folyó érintkezési pont, de választóvonal is egyszerre.

⁵ Hetesi István: *Művek, kapcsolódások.- Puskin és Turgenyev tanulmányok*. Pécs, Pannónia, 1999. pp. 80-87.

„*Ráment a hold pallójára, és összetörte...*” - kiáltja Aszja N. úr után, megismerkedésük estéjén, mikor a hős csónakba száll, hogy átkeljen a Rajnán. Ladikja felborzolja a víz tükrét, és megzavarja a ringatózó hold képét. A túlsópartot elérve a természet nyugalma, melyet az ember parányi lény zilált szét, helyreáll, a vízfelszín újra kisimul.⁶

A szerelem hasonlóképpen korbácsolja fel Aszja felhőtlen kék egét, melyet a fiatal ábrándok festettek a feje fölé. A történet kezdetén az ifjú lány önfeledt táncát, nevetését az egyre duzzadó érzelmek kiszorítják. Aszja életét ugyanúgy megzavarja és összekuszálja N. úr megjelenése és szerelme, mint ahogyan a férfi csónakja a víz tükrét.

A szerelemtől szerzett bizonyosság hevületében N. ismét csónakba száll. A váratlanul felszabadult boldogság teljesen megrészegeti, a hős mintha tehetetlen lenne az őt hirtelen elsodró „életárral” szemben.

„*Mikor a Rajna közepén jártunk, megkértem a révészt, bízsa a víz sodrására a ladikot... egyszerre titkos nyugalanság lepte meg a szívem... az ég felé emeltem a szemem, de az égen sem volt nyugalom: csillagokkal teleszórva állandóan mozgott, rezgett remegett, a folyó fölé hajoltam... de ott abban a sötét, hideg mélységben is csillagok ringtak és remegtek; úgy rémlett, hogy nyugtalan elevenesség vesz körül mindenfelől- és önmagamban nőtt a nyugalanság.*”⁷ (166)

Itt egyszerre több mindenről is szó esik, N. belső nyugalansága kivetül a környezetére, a remegés, a mozgás a hős belső világában is lejátszódik. Turgenyev korábbi műveiben is találhatunk hasonló szituációkat. Az életmű elején megjelenő *Ahol vékony, ott elszakad* című komédiában még pusztán a harmónia tiszta tükröződéseként jelenik meg a tavon ringatózó szerelmespár. Csendesen sodródnak boldogságuk felé, itt még úgy tűnik minden beteljesedhet, és a természet egysége is sértetlen marad.⁸

⁶ Hetesi István: *Művek, kapcsolódások.- Puskin és Turgenyev tanulmányok*. Pécs, Pannónia, 1999. p. 79.

⁷ Az *Aszja* magyar szövegidezéteinek forrása (itt és a továbbiakban): Turgenyev I. Sz.: *Első szerelem*. /ford. Áprily Lajos/. Budapest, Európa, 1979.

⁸ Hetesi István: *Művek, kapcsolódások.- Puskin és Turgenyev tanulmányok*. Pécs, Pannónia, 1999. p. 76.

„Azt ajánlottam Vera Nyikolajevnának, hogy üljünk csónakba. Beleegyezett. Evezni kezdtem, és csendesen a kis tó közepéig úsztunk... „Ou allez vous donc” (Hát önök hová) - hallatszott a francia nő hangja. „Nulle part” (Sehová) - feleltem hangosan és leraktam az evezőt...”

Hasonlóan az *Ahol vékony, ott elszakad* című mű főhőséhez, N. úr is csak céltalanul sodródni kíván az árral. Úgy tesz, mintha egyre erősödő és kibontakozni vágyó érzelmei vinnék előre magára hagyott ladikját. Lelki felfokozottsága azonban visszatükröződik a víz felszínén ringatózó csillagokban, N.-t egy pillanatra megrémíti a sötét mélység.

Egy másik korai műben, az *Egy felesleges ember naplójában* már sokkal érezhetőbb az archaikus kép továbbfejlődése. Csulkaturin nem a természetbe, hanem saját gondolataiba merülve, halálát egyre jobban érezve írja a naplójában:⁹

„Félig már a néma, tátongó mélység felé hajolva megborzongok, elfordulok, és mohó figyelemmel nézek még egyszer körül... Az élet távolodik és egyenletesen és csendesen fut előlem tova mint a part a tengerész előtt.”¹⁰

Itt a hős nem száll vízre, nem valamilyen külső cselekvés által érezteti az olvasóval az élet sodrását. Magába mélyülve, saját hasonlatai során még direkter módon idézi fel és teszi egyértelművé a megidézett mitológiai hagyományt.

A folyó és a sötét mélység archetipikus képe az alvilág emlékét idézi fel, mely rögtön következtetni enged a büntetés és a pusztulás lehetőségére. A révész által kormányzott csónak pedig Kharon ladikjára utal.¹¹

A görög mitológiában Kharon, az öreg révész - gyakran valamilyen fizetség fejében -, átviszi a holt lelkeket a Stüx folyó túloldalára, az alvilágba. Az alvilág öt folyója közül a Stüx mellett a Léthé jut még fontos szerephez. Léthé vizéből a holtak nem haláluk után, hanem közvetlenül újjászületésük előtt isznak, mellyel megtisztulást kapnak, és nem emlékeznek többé előző

⁹ Hetesi István: *Művek, kapcsolódások.- Puskin és Turgenyev tanulmányok*. Pécs, Pannónia, 1999. p. 77.

¹⁰ Turgenyev I. Sz.: *A diadalmas szerelem dala. Kisregények és elbeszélések*. /ford. Antal Miklós/. Budapest, Európa, 1989.

¹¹ Hetesi István: *Művek, kapcsolódások.- Puskin és Turgenyev tanulmányok*. Pécs, Pannónia, 1999. p. 77.

életükre. Turgenyev műveinek kontextusában vizsgálva ez az őselem nemcsak a jó-rossz, fent-lent jelentését hordozza, de egyfajta megváltást is sejtetni enged. A magányosan úszó csónakos hiába bízta rá magát és érzelmei alakulását kizárólag a sorsra, tehetetlensége alól felmentést nyerhet.¹²

A turgenyevi életbölcselet szerint az ember csak apró része a világmindenségnek, próbál beilleszkedni az őt körülvevő természet harmóniájába. Az 1850-es években íródott művein már egyre erőteljesebben hagy nyomot ez az életbölcselet, és a motivikus elemek is egyre gazdagodva, egyre mélyebb tartalommal válnak az író legfőbb kifejezőeszközévé.¹³

A mitológiai példák is azt bizonyítják, hogy a víz mint központi archaikus elem nem pusztán az élet folyását jelenti, hanem két világ különválasztását is.¹⁴ Magában hordozza az élők és a holtak dimenzióját. Az elbeszélés szintjén pedig szimbolikus szerepe mellett utal még Aszja és N. úr világának különválasztására, egy határvonalra, mely egyszerre hordozza magában a beteljesülés és az elbukás lehetőségét is.

N. úr a víztükörhöz hajol és letekint a mélységbe. Ez a kép megidézi a Narkisszosz mítoszt. Narkisszosz a görög mitológia szerint Képhisszosz folyóisten fia, aki miközben Ekho nimfa előtt menekül, egy forrás felé hajolva meglátja saját tükörképét, mellyel szerelembe esik. A gyötrő vágyakozás és csalódás megöli az ifjút. Narkisszosz a halála után vízparton nyíló sárga nárcisszá változik.¹⁵

Amíg a mitológiai hős saját végzetének válik rabjává, addig N. a hullámokra nézve csak a csillagok zavart imbolygását látja. Ez arra enged következtetni, hogy N. lehetőségei minden szempontból adottak, ő mégsem tud élni velük, hiszen passzív magatartása meggátolja őt az

¹² Mills, Alice (szerk.): *Mitológia, mítoszok, mondák, legendák.* /ford. Antóni Csaba/. Budapest, Kossuth, 2006. p. 173.

¹³ Hetesi István: *Művek, kapcsolódások.- Puskin és Turgenyev tanulmányok.* Pécs, Pannónia, 1999. p. 87.

¹⁴ Szitár Katalin: *A történetelbeszéléstől az önkimondó szövegig.* In: Kovács Árpád (szerk.): *A szótól a szövegig és tovább.- Tanulmányok az orosz irodalom és költészettan köréből.* Budapest, Argumentum, 1999. p. 342.

¹⁵ Mills, Alice (szerk.): *Mitológia, mítoszok, mondák, legendák.* /ford. Antóni Csaba/. Budapest, Kossuth, 2006. p.73.

előrejutásban. Így marad döntés- és cselekvésképtelen, szánsalomra méltó hős, akit gúzsba köt a felesleges emberek sorsa.

Turgenyev a folyót kétféle módon helyezi a mű középpontjába. Egyfelől maga a Rajna mint természeti jelenség topográfiailag a két városrész között található, de az életár, az ember végzetének alakító folyama szemantikai szempontból is az elbeszélés centrumában áll. Közvetlenül hozzá kapcsolódik a többi motivikus elem.¹⁶

A víz domináns jelenléte mellett a műben visszatérő és erős többletjelentéssel bíró elem a sziklaorom, a kimagasodó várrom.

„Nemsokára felbukkant a rom. Kopár oldalú szikla tetején négyszögletű torony emelkedett, erősen állt még, pedig egy hosszanti repedés úgyszólván kettészelte.”(147)

Első felbukkanásakor a - kirándulás kapcsán - szorosan összefügg a folyó motívumával: a két várost a Rajna szeli ketté, a romot pedig egy hosszanti repedés. Ez a kép magában hordozhatja azt a jelentést, hogy két különálló részt valami egyszerre összekapcsol és különválaszt. N. úr és Aszja élete egy ponton eggyé válik, találkoznak, szerelem alakul ki, de útjaik mégis elválnak, mert egy tőlük talán független külső erő közékük áll. Így tovább értelmezve a repedés magában hordozza a törés, szakadás jelentését is, mely előképe annak, ami a cselekmény haladásával mindkét hős életében bekövetkezik.

Fontos megvizsgálni, hogy a fent kiemelt szövegrészlet eredeti formájában, oroszul így hangzik: *„На самой вершине голой скалы возвышалась четырехугольная башня, вся черная, еще крепкая, но словно разрубленная продольной трещиной.”* Tehát a kopár sziklát mintha egy hosszúkas repedés vágná szét. A „трещина” magyarra fordítva valóban rés, repedés, de második jelentéskörben: szakadás, elhidegülés, ami még jobban nyomatékosítja a hősök későbbi különválásának előképét.

¹⁶ Sztár Katalin: *A történetelbeszéléstől az önkimondó szövegig*. In: Kovács Árpád (szerk.): *A szótól a szövegig és tovább.- Tanulmányok az orosz irodalom és költészettan köréből*. Budapest, Argumentum, 1999. p. 342.

A ruszáлка mítosz - az örök női princípium központi szerepe a műben

„Már-már odaértünk, mikor hirtelen egy női alakot pillantottunk meg: gyorsan végigfutott a romhalmon s a fal kiszögellésén, közvetlenül a meredek fölött leült.” (147)

Aszja a két férfi megérkezésekor azonnal, a sziklafal tetejére mászik, virágokat locsol, és vidáman nevet, nem törődve a mutatványát kísérő rosszálló pillantásokkal.

A szikla jelentéskörébe a romantikán és a romköltészetén kívül egy fontos orosz folklór elem is beletartozik. A szláv hiedelemvilág legősibb alakjai közé tartoznak a *navь*-ok. A mitológia szerint ezek a démonikus alakok ártó szándékkal tértek vissza a másvilágról az élők közé. Hasonló az ukrán néphitben a *mavka*, akinek a neve a *navь* szóból származik, de gyakran nevezik ruszálkának is a nimfaszerű lényeket. Az orosz népi hagyományban csak a XVIII. században honosodott meg a kifejezés: a vízbefúlt vagy meggyilkolt nők vízisellők, „ruszálkák” képében úsznak a víz felszínére, ahol egy sziklaszirten dalolva hívják magukhoz, a mélység felé a férfiakat. A hiedelem szerint a mavkák legtöbbször ijesztő külsővel jelennek meg a földiek között, sokszor viszont kifejezetten szép fiatal lányként tartják számon őket, akik kibontva hordják hosszú hajukat, és a vizekben vagy az erdőkben, mezőkön élnek. A ruszálkák vagy mavkák leginkább pünkösdi hetében veszélyesek, amikor leengedett hajjal előbújnak a hullámokból, a hold fényében táncolnak, és elcsábítják, majd halálra csiklandozzák a gyanútlan élőket. Az ukrán folklórban mind emellett hangot kap a mavkák kiszolgáltatott mivolta is, és sokszor ruhátlan, könyörületet kérő alakként találkozhatunk velük.¹⁷

A népi hiedelemvilág démonikus alakjai szervesen csak a XIX. században épültek be az orosz szépirodalomba. A mondák és elbeszélések világa, a valós és az irreális tér egybemosása kiváló alapként szolgált a borzalom megjelenítésére. A század elejétől születő művekben a folklór egyszerre rémisztő és titokzatos elemei gyakran befolyásolták a hősök sorsát. A népi mitológia

¹⁷ Sarnyai Csaba: *Keresztvilágok. - Szláv mitológia és orosz irodalom*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó., 2010. pp. 10-26.

már nem csak motívumként jelenik meg a szövegben, hanem gyakran a szüzsé fő szervező elemeként, mely nélkül az elbeszélés értelmezhetetlenné válna.

Az orosz romantika két kiemelkedő alakja, Oreszt Szomov és Alekszandr Puskin is megörökítik azonos - *Русалка* - című műveikben a mítoszt. Az elbeszélés és a dráma alapkonfliktusa: az egyszerű lány szerelmi bánatában a vízbe folytja magát, miután a felsőbb társadalmi rétegből származó kedvese elárulja és elhagyja. Szomov és Puskin egyaránt ütközteti az élők és holtak világát, de a népi kultúrától eltérően erkölcsi szinten jelenítik meg a szembenállást. A túlvilági lét itt ugyan megváltásként szerepel, de az ifjú leány örök kárhozatra ítéltetik.

„ Anyám! Engedj el engem, hadd bolyongjak az erdőben, hadd kóboroljak a zöld héten, hogy aztán újra alámerülhessek víz alatti birodalmunkba. (...) Ott minden csupa vidámság! Ott könnyűnek érzem magam!”¹⁸

Szomov elbeszélésében a ruszálkák túlvilági életét gondtalan, könnyű világgént ábrázolja. Ebből a boldog létből csak egy bizonyos időszakban, a *zöldhéten* jönnek fel az élők közé, majd újra eltűnnek. A vízbe fúlt lány nézőpontjából az értékrend felcserélődik, és a halál mint pozitív sorsfordulat következik be.¹⁹

Puskin drámájában árnyaltabban jut kifejezésre az, ami a turgenyevi életfilozófia alapját képezi majd: a sors elkerülhetetlensége, az ember kiszolgáltatottsága a magasabb erőknek. Szomovval szemben a költő már elhagyja a szerelmi bosszú balladai hangját, és a morális kérdéseket magasabb szintre emeli. Puskin ruszálkái már mélyebb értelmezést kapnak, és nem egyenlők többé a népi folklór démonikus alakjaival. A turgenyevi világhoz közelebb állva a dráma szereplői egy felsőbb világ erőit testesítik meg, ellenpontoszák a földiek világát. Elhagyják az ártó szándékú bosszúálló nők jellemvonásait, és sorsistennői szerephez jutnak.²⁰

¹⁸ Az elbeszélésből vett idézet forrása: Сомов, О.М. *Были и небылицы*. - М.: Советская Россия, 1984. pp. 136-144.

¹⁹ Sarnyai Csaba: *Keresztvilágok - Szláv mitológia és orosz irodalom*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó, 2010. p. 107.

²⁰ Sarnyai Csaba: *Keresztvilágok - Szláv mitológia és orosz irodalom*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó, 2010. pp. 104-113.

A ruszálkák személyisége kettős jellemzőt hordoz: az egyik a kegyelmet nem kapó, elkárhozott lány, a másik a kegyetlen démon. Az orosz folklórhagyomány értelmezése szerint a ruszáлка és a halandó férfi szerelme nem teljesezhet be, és örök boldogtalanság vár rájuk.²¹

Turgenyev az *Aszján* kívül egy későbbi, 1860-ban írt művében az *Első szerelemben* is az archaikus motívumcsoporthoz nyúl. A korábban már tárgyalt életár, sodródó csónak jelentéskörében a műben is szorosan összekapcsolódik a ruszálkák megjelenésével.²²

„fiatal lányok egy csoportját írnám le... éjjel van, s ők egy nagy ladikon lebegnek csendes folyón... A bacchánsnők magukhoz hívják a lányokat a ladikból...”²³ (220)

Az elbeszélés hősnője, Zinaida ebben a történetben fejezi ki szenvedélyét, és szűzies, fehér ruhás nőalakban festi meg a vízből előjövő sziréneket.

Így válik ez az összetett mitikus elem a szerelem hírnökévé a műveken keresztül. Ahogy a főhős és szerelmese szabadon sodródna és várná, hogy elérje őket a boldog beteljesedés állapota, valami megzavarja a nyugalmaikat.

A népi hiedelemben pontosan megjelölik, hogy a mavkák a *ruszálkák hetében* a legveszélyesebbek, ekkor jönnek ki a vízből és csábítják el a férfiakat. Ez az esemény, az úgynevezett zöldhét, amikor a nimfák aktivitásukat nyerik, Pünkösdi ünnepére esik.²⁴ Az *Aszjában* N. úrnak a német kisvárosban töltött hetei júniusban kezdődnek. - „júniusban történt az esetem” - Egy ilyen nyár eleji napon indul el a Rajna parti L. városkába, ahol később megismerkedik a testvérpárral. Tehát Aszja felbukkanása a férfi életében szintén a pünkösdi időszakra tehető. A mitológiai lényekhez hasonlóan Aszja is hirtelen bukkan fel, szerelemre lobbantja N.N.-t, majd a be nem teljesülés kudarca után ugyanolyan hirtelen eltűnik. Mindezek után N. úr sorsa nem a tényleges halál lesz, sokkal inkább az erkölcsi hanyatlás. Aszja kétség

²¹ Sarnyai Csaba: *Keresztvilágok.- Szláv mitológia és orosz irodalom*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó, 2010. p. 111.

²² Hetesi István: *Művek, kapcsolódások.- Puskin és Turgenyev tanulmányok*. Pécs, Pannónia, 1999. p. 83.

²³ Turgenyev I. Sz.: *Első szerelem*. /ford. Áprily Lajos/. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1979.

²⁴ Sarnyai Csaba: *Keresztvilágok.- Szláv mitológia és orosz irodalom*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó., 2010. p. 20.

kívül magában hordozza a ruszálkáktól kölcsönzött misztikus erőt, ő az egyetlen központi nőalak aki befolyásolja N. úr életének alakulását.

Az *Aszja* szüzséjét követve ismét ez a folklórelem kerül megvilágításra abban, ahogyan Aszja pontosan a szikla tetejére szökik, és visszatekint N.-re. Újra igazolható az a feltevés, hogy a fiatal lány nem tudatosan válik irányítóvá, valóban szerelemre ösztönzi a férfit, de a ruszálkákkal ellentétben nem gonosz csábítóként.

A második megjelenéskor már nem olyan egyértelmű a szikla szerepe. Valójában nem is szikla, hanem „hátszerűen kiemelkedő” hegycsúcs. Ide vonul el kirándulni N., miután végképp legyőzhetetlennek érzi a szerelem keltette féltékenységi rohamot. Ismét megjelenik a természet szerepe, érzékenyen, alig észrevehetően felel az ember lelkének minden rezdülésére. N.úr maga sem érti, mi történik vele, bizonytalan az érzéseiben és kétségek gyötrik, elindul a folyó mentén a hegyek felé. Ismét a víz sodrása mutat utat a hősnek, mint egy ösvény, amely mentén haladva rendszerezni tudja magában az összekuszálódott érzelmeket.

Visszatérése után Aszjával a kertben beszélgetve újból, harmadjára is szerepet kap a szirt. Az olvasónak a 9. fejezetben már egyértelművé válik az ismét megjelenített archaikus kép. A kőlapon ülő szerelmesek csak egymás előtt titkolják érzelmeiket, a reakciókból és a dialógusokból azonban előre sejtetni lehet a végkimenetelt. A környezet és a helyzet, ahogyan Aszja kibontott hajjal ül a kőlapon, újabb folklór elemet idéz. Ebben a jelenetben Aszja még árnyaltabban ábrázolja a nimfák ösképét, már nemcsak a szöveg szintjén azonosul a csábító női alakkal. Viselkedése megváltozik, külseje, leengedett haja erőteljesebb utalást tesz.

„... az a Loreley-mese! Ugye idelátszik a sziklája? Azt mondják, régebben mindenkit a vízbe fullasztott, de mikor szerelmes lett, maga is a vízbe vetette magát. Nekem tetszik ez a mese.”
(164)

A történet, melyet a lány idéz, a germán mondák egyik ismert darabja. Turgenyev nemcsak az *Aszja* helyszínének választott egy Rajna parti kisvárost, de művének irodalmi hátterébe is német vonatkozást helyezett. A *Loreley* mese, mely központi eleme az elbeszélésnek, jelentésében,

értelmezésében és a folklórban betöltött szerepében is szorosan kapcsolódik orosz párjához, a *Ruszáлка* mítoszhoz. A ruszálkák történetéhez rendkívül hasonlatos mese egy gyönyörű leány legendáját mondja el. A sziklaszirten éneklő lány hangjával elcsábította a Rajnán hajózó férfiakat, akik zátonyra futottak. A közeli választófejedelem fia beleszeret a tündérbe, de szerencsétlenségére a vízbe esik és meghal, amikor megpróbál felkapaszkodni a sziklához. Később a fejedelem bosszúja elől menekülő tündérlány maga is a vízbe fül.²⁵

A több mint fél évszázaddal az *Aszja* keletkezése előtt kibontakozó német romantikában jelentős szerepet töltött be a népi hiedelemvilágból az irodalom szerves részévé váló *Loreley* legenda.

A művekbe vezérfonalként szövődő mese a romantikában gyökerezve később számos műben jelenik meg intertextusként, és válik a német irodalmi hagyomány szerves részévé.

Turgenyev természetközpontúsága, műveinek szerelemfilozófiája, hőseinek karakterjegyei mind magukban hordozzák a német romantika jellegzetes vonásait. Maga Turgenyev is Európát körbeutazva írja műveit, hasonlóan a német és francia írókhoz, filozófusokhoz, akik a romantika hajnalán induló hullámmal keltek útra a világ megismerésére.

„*Szálljatok hajóra, filozófusok!*” - szólította fel Nietzsche a kortársait, hogy az íróasztalt elhagyva új impulzusok révén, elsősorban a természet megtapasztalásával és megismerésével formáljanak új filozófiai eszméket.²⁶ Az ismeretlenbe való elvagyódás szellemében Rousseau és Goethe is hajóra szállt.

Herder már jóval Nietzsche felszólítása előtt útnak indult. Hajóútja során születik a természetről és a benne élő individuumról alkotott nézete, mely nagy hatással lesz a későbbi romantikusokra. A középpontban álló eleven, anyagi természet hatalmába keríti az embert, aki átadja magát az irányító, de egyben félelmet keltő teremtő princípiumnak. Herdert egy időben foglalkoztatja a perszonalizmus: mi az ember és mivé válhat. A természettel szimbiózisban élő egyén csak akkor képes a fejlődésre, ha környezete teremtő erejét önmagában is képes felfedezni.

²⁵ Dömötör Tekla: *Germán, kelta regék és mondák*. Budapest, Móra, 1995. p. 133.

²⁶ Safranski, Rüdiger: *Romantika- Egy német affér*. /ford. Horváth Géza/ Budapest, Európa Könyvkiadó, 2010. p. 13.

Herder életfilozófiája megjelenik a *Sturm und Drang* mozgalomban, majd a romantika zsenikultuszában is.²⁷ Az élet szabad áramlása mindenki számára lehetővé teszi, hogy a felszínre hozza a benne szunnyadó zsenit. Mindez erős ellenpontként jelenik meg a 19. század orosz felesleges emberével szemben, aki szintén kitörni vágyik, mégis képtelen bármiféle célt megvalósítani. Herder szerint az emberi életben ugyanolyan belső törvény uralkodik, mint amilyen a természet szabályszerűségéért felel. A természeti törvények az emberiség körében nyernek teret, folytonosan reflektálnak egymásra. Ami az ember belső személyiségében megtalálható az jelen van a természetben is, egyik a másik létezésének feltétele, melynek során egyetemes szimbiózis alakul ki kettőjük között.²⁸

Turgenyev elbeszélésében Aszja testvére, Gagin is a világban céltalanul bolyongva próbálja felkutatni önmagát. A külföldön szerzett tapasztalatoktól, hatásoktól várja ébredését. Hiába az eszmei háttér, saját karakterjegyeit képtelen levetkőzni.

Az új filozófiai irányzatok és a német romantika kibontakozásának hatásán nagy változást hoz a francia forradalom történelmi, társadalmi jelentősége, melynek tapasztalata otthagyja nyomát a romantikusok eszméjén. Új korszak veszi kezdetét, mely ellentmondásokkal teli fejlődési folyamatot indít el a német társadalomban.

A századfordulón Weimar és Jéna a korszakok olvasztótégelyéül szolgált, és innen indult útnak a német romantikus iskola, mely szoros kapcsolatot teremtett az irodalom és a filozófia között. A romantika összetett, komplex fogalomkör, mely magában hordozza azt a szellemi magatartást, mely a világ megismerésére törekszik, irracionális magyarázatokkal, a múltban gyökerező illúziók rekonstruálásával. A romantika mint kritikai szemlélet először próbálkozik meg az új világrend, a társadalomtól elidegenedő egyén értelmezésével. Friedrich Schlegel szerint a romantika alapideológiáját Fichtétől meríti, miszerint „az emberi szellem mindenre rányomja a maga törvényét”. Az ént kizárólag a világegyetemmel kívánja egyesíteni, melynek nyomán a romantika módszerévé a szubjektivizmus és az univerzalizmus válik.²⁹ Schlegel *A mitológiáról*

²⁷ Safranski, Rüdiger: *Romantika- Egy német affér.* /ford. Horváth Géza/ Budapest, Európa Könyvkiadó, 2010. pp. 14-28.

²⁸ Herder, Johann Gottfried: *Eszmék az emberiség történetének filozófiájáról.* /ford. Imre Katalin, Rozsnyai Ervin/ Budapest, Gondolat Kiadó, 1978. pp. 413- 425.

²⁹ Halász Előd: *A német irodalom története.* Budapest, Gondolat, 1987. p. 400-401.

című művében ír arról, hogy a mitológia a környező természetből fejlődik, és úgy rögzül benne, ahogyan a lélek a testben.³⁰ A mitológiát, mint eredendőt jelöli meg, mely nem csak a romantikusoknak, de az egész költészet számára szilárd alapul szolgál: kimeríthetetlen egész, a művek során képes a megújulásra és az új létrehozására. Turgenyev is ehhez a hagyományhoz kapcsol vissza elbeszélésében. A széles motívumrendszer és mitológiai utalások mélyítik és bonyolítják a viszonylag egyszerűnek tűnő szüzsét.

Fichte mellett a romantikus eszme kialakulásában jelentős szerepet töltött be Friedrich Schelling természetfilozófiája: a természet és a szellem azonossága, melyben a természet fejlődése megegyezik a szellem fejlődésével. Ez az elmélet adja meg a romantika természet felé irányuló vágyódását.³¹ Schelling szerint a természet magában hordozza az intelligens jelleget, ahol a lélek mint alkotó elv szerepel. Filozófiájának sarkalatos pontja a *transzcendentális bölcsélet*, mely a „természetben létté meredt értelmet”³² hirdeti. Schelling elgondolása alapján minden eszmének valamilyen testi megvalósulást kell nyernie. Nincs olyan művész, aki megelégedne művei pusztán szellemi szinten való megjelenítésével, anélkül, hogy valódi fizikai formát adna nekik.

A század elején Clemens Maria Brentano *Lore Lay* című verse az elindítója a Loreley legendának. Az ősi népi monda ekkor válik a német irodalom szerves részévé és a romantikus költészet szimbólumává.

Brentano Goethe-t, Schillert és Novalist követve mind hangvételésében, mind nyelvezetében, mind tematikájában megújítja a német költészetet. Újraértelmezi a „*Sturm und Drang*” mozgalmat, és bekapcsolja a népköltészetet az irodalomba. Nagy hatással vannak rá az ismeretlen szerzőjű, szájhagyomány útján terjedő régi mondák. A Rajna vidékén utazgatva gyűjteni kezd, feljegyzi a hajósok dalait, verseit és dallamvilágát, ritmusképeit saját költeményeibe ülteti át. Brentano lírája nem törekszik filozófiai magaslatokra, nem hordoz társadalmi mondanivalót, a népköltészetből merítve közvetlen és könnyen érthető formát valósít meg.

³⁰ Schlegel, August Wilhelm- Schlegel, Friedrich: *Válogatott esztétikai írások*. /ford. Bendl Júlia, Tandori Dezső/ Budapest, Gondolat, 1980. p.362.

³¹ Halász Előd: *A német irodalom története*. Budapest, Gondolat, 1987. p. 407

³² Nyíri Tamás: *Filozófiatörténet*. Budapest, 1983. p.320.

Szerelmi költészetében a romantikához híven jelen van a sorsszerű, végzetes szenvedéssel teli szenvedély és targikus hangulat. Lírájában megjelenik a rajnai vadregényes táj csodálata, hazája iránt érzett elkötelezettsége és a német folklór számos eleme.³³

*“Zu Bacharach am Rheine
Wohnt' eine Zauberin
Sie war so schön und feine
Und riß viel Herzen hin.
Und brachte viel zu Schanden
Der Männer ringsumher;
Aus ihren Liebesbanden
War keine Rettung mehr.
Der Bischof ließ sie laden
Vor geistliche Gewalt
Und mußte sie begnaden,
So schön war ihr' Gestalt.
Er sprach zu ihr gerühret:
"Du arme Lore Lay!"³⁴*

*“На Рейне в Бахарахе
Волшебница жила.
Ее краса немало
Несчастий принесла.
Безжалостно губила,
Всех, кто вздыхал по ней.
Таинственная сила*

³³ Halász Előd: *A német irodalom története*. Budapest, Gondolat, 1987. pp. 420-422.

³⁴ Brentano, Clemens: *Lore Lay*. (1801)

Была у Лорелей... „³⁵ ³⁶

Brentano *Lore Lay*-ében még sokkal inkább egy démoni, titokzatos nőről olvashatunk. Az egész vers hangulata a középkori romköltészetet idézi, amint a Rajna parti szirén szépségével elveszejt az arra járó hajósokat. Ebben az első irodalmi megjelenésben még jobban dominál a népi hagyomány, a borús, átokkal és halállal teli legenda.

Loreley földöntúli erejével a püspök sem bír szembe szállni. Egyetlen vágya, hogy átkot és halált hozzon a megbabonázott lovagokra. Loreley a szikla szirtről kegyetlenül a mélybe taszítja a három férfit.

A későbbi romantikusok közül Heinrich Heinét is megihleti a Loreley mítosz. Hasonló címet viselő költeményében eltűnik a baljós, pusztulással teli hangulat, sokkal inkább a szerelmi szenvedély kap hangot. *A leggyönyörűbb leány* Heine versében az eszményi csábítót jeleníti meg, bájának senki nem bír ellenállni.

A *Hazatérés* és az *Utazás a Harz-hegységben* című versciklusában a mélabút felváltja az életöröm, a természet érzékeny ábrázolása, saját költészetébe érzékenyen olvasztja bele a népi folklórhagyományt.

*“...Den Schiffer, im kleinen Schiffe,
Ergreift es mit wildem Weh;
Er schaut nicht die Felsenriffe,
Er schaut nur hinauf in die Höh’.*

*Ich glaube, die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn;
Und das hat mit ihrem Singen
Die Loreley getan.* „³⁷

³⁵ Brentano, Клеменс Мария: *Лорелей*. / ismeretlen orosz fordító/

³⁶ Brentano *Lore Lay* című verse megtalálható magyarul, Kálnoky László fordításában, de a magyar változatot sokkal inkább átköltésnek, semmint adekvát forrásnak ítélem, ezért a jelen dolgozatban nem tudtam felhasználni.

³⁷ Heine, Heinrich: *Loreley*

“...*A hajósnak a kis ladikban
szíve fáj, majd meghasad;
nem le, hol a zátony, a szirt van –
fel néz, fel a csúcsra csak!*

*Végül ladikot s ladikost a
mélységbe sodorja az ár...
S hogy ez így lett, ő okozta
dalával, a Loreley.”*

Szabó Lőrinc fordításában is jól érezhető az a kettősség, mellyel a költő enged a bűbajos ének varázsának, de mégis távol kívánja tartani magát tőle. Hasonlóan Odüsszeuszhoz, aki az árbochoz kötözte magát, nehogy elragadja a csábítás.³⁸

A német romantikusok közül Heine az első, aki az emberi lélek változásait összefüggésbe hozza a tenger végtelen, kimeríthetetlen terével. *A hajótörött* című versében a szerelem által megsebzett magányos lélek sodródása kerül kifejezésre.³⁹ Ez a motívum egyértelmű lenyomatot kap az *Aszjában*: a Rajnán magányosan úszó csónak és benne a vívódó N. N. képében, valamint a víz, a sodró életár metaforájában mely folytonosan reflektál az ember belső lelki változásaira.

A Rajna sellőinek mítosza a 19. század derekán Wagner *A Nibelung gyűrűje* című művében is megjelenik. Az Istenek hanyatlásáról, az ember és az égi hatalom szembenállásáról szóló darab a hullámozó őselem, a víz megjelenésével indul. Az archetipus összetett jelentés rendszerében megjelenik az emberi sors alávetettsége, az istenségekből való kiábrándulás valamint az ipari kor rontó szelleme is. Az egész mű alapját azonban a Rajna mélyén lakozó sellők adják, akik a mohó, becsvágyó kalmárok elől őrzik a folyó kincsét, amelyet csak olyan ember szerezhet meg, aki képes lemondani a szeretetről.⁴⁰

³⁸ Safranski, Rüdiger: *Romantika- Egy német affér.* /ford. Horváth Géza/ Budapest, Európa Könyvkiadó, 2010. p. 344.

³⁹ Halász Előd: *A német irodalom története.* Budapest, Gondolat, 1987. pp. 480-481.

⁴⁰ Safranski, Rüdiger: *Romantika- Egy német affér.* /ford. Horváth Géza/ Budapest, Európa Könyvkiadó, 2010. pp. 363-366.

A német romantikusok közül talán Novalisnak sikerül leginkább kifejeznie a romantikus életérzést költészetében. Természetfilozófiájában Fichtéhez nyúl vissza, szerelmi költészetében pedig dominál a női transzcendens.⁴¹

Magánéleti sorsfordulói, szünni nem akaró szerelme Sophie iránt, és a kedves korai halála hozzák azokat a meghatározó élményeket, melyek végigkísérik az életművét. Különös egybeesés, hogy éppen Sophie-nak hívják a szeretett nőt, aki nemcsak életének, de műveinek fókuszában is helyet kap. Minden belőle indul ki és benne ér véget, elvesztését Novalis sosem heverte ki, és örök vágyódását a *Himnuszok az éjszakához* című versciklusában örökítette meg. Az író szent elhatározása, hogy utána hal menyasszonyának. Ennek eszközévé válik az akarat, mellyel magát és Sophie-t végtelen örök térbe helyezi, nem meghalni akar, - elutasítja a halált -, hanem egy halálon túli magasabb értékrendű életet kíván teremteni. Novalis értelmezésében a halál csak átalakulás egy felsőbb szint felé. Ezt az akaratot nevezi meg később Schopenhauer is, aki szerint mindenki a saját akaratában él.⁴² Novalist a lány elvesztésének fájdalmában ez az akarat ösztönzi a feladás ellen, követni kívánja Sophie-t, hasonlóképpen, ahogy Orpheus követi Eurüdikét az alvilágon át egy magasabb életbe.

A mítosz szerint Orpheusz képtelen beletörödni szerelme elvesztésébe, és utána indul az alvilágba. Itt is jelentős szerepet kap a folyó (Stüx), mely határt von az élők és a holtak birodalma között. Orpheusz a folyó mellett indul útnak, hogy visszahozza kedvesét, azonban egy óvatlan pillanatban hibát vét, és az alvilág révésze, Kharón örökre elragadja tőle Eurüdikét.⁴³ N. úr Aszja elvesztése után egész életében őriz minden emléket, ami a lányra emlékezteti. Arról álmodik, hogy a lány valahol él, és maradt remény arra, hogy sorsuk még keresztezze egymást.

A természet teremtő ereje jelen van az ember szellemében is, és belső lelki folyamatok révén önmagától megismerhető. Novalis a természet sodró elevenségébe és teremtő erejébe kapaszkodik, a természetben való elmélyülése egyben önmagába tekintés is, együtt akar élni a

⁴¹ Safranski, Rüdiger: *Romantika.- Egy német affér.* /ford. Horváth Géza/ Budapest, Európa Könyvkiadó, 2010. p. 153

⁴² Safranski, Rüdiger: *Romantika.- Egy német affér.* /ford. Horváth Géza/ Budapest, Európa Könyvkiadó, 2010. pp. 155-157

⁴³ Mills, Alice (szerk.): *Mitológia, mítoszok, mondák, legendák.* /ford. Antóni Csaba/. Budapest, Kossuth, 2006.

természettel, úgy, ahogyan később a turgenyevi hősök. Amit átél, az jelen van a természetben, folytonos reflektálással az ember lelkére.

Novails meghatározó jelentőségű regényében, a *Heinrich von Ofterdingen*-ben olyan motívumra találhatunk, amely szintén párhuzamba állítható az *Aszja* jelképrendszerével. A mű főhőse, Heinrich álmodat lát elkövetkezendő boldog életének hírnökéről, egy kicsiny kék virágról. Ez a kék virág a német romantika legfőbb motívuma. Magában hordozza az örök elérhetetlen boldogság képét, melyet a hősök egész életükben kutatnak. A kék szín a tenger végtelen horizontját idézi fel, így itt is előtérbe kerül a folyó, a sodró életár, a virág pedig az eszménykép iránti vágyakozást, a természet harmóniáját fejezi ki.⁴⁴

Turgenyev az *Aszjában* több jelentésréteget von egybe. Aszja a mű fókuszpontja, a főhős sorsát irányító női princípium megtestesítője. Egyszerre mutatja szelíd és démoni arcát. A virág-motívum nem vezérfonala az elbeszélésnek, inkább csak fordulópontokon bukkan fel többletjelentéssel. Aszja a sziklán kacérkodva öntözi meg a virágot, hogy magára vonja a férfi figyelmét. Később, amikor már N. N. úr számára is nyilvánvalóak az egymás iránt érzett gyengéd érzelmek, melyek fogságban tartják, és válaszut elé állítják, a lány a német nő, Frau Luise ablakából dobja le N.-nek a virágot. Tehát a lány tulajdon-képpen a hős kezébe adja az áhított boldog élet hírnökét, melynek birtokában N. N. felesleges emberként nem tehet mást, mint hogy megfutamodjon. A novella végén, amikor a hős bírálóan visszatekint elhibázott életére, egykori boldog szerelméből csupán a megszáradt kis geránium marad.

Aszja alakja és alakváltozásai rendkívül összetett módon épülnek fel. Első olvasatra egy fiatal, alig 17 éves lány, akinek félig árva, sebzett lelkét az első szerelem teszi még kiszolgáltatottabbá. A szöveg alapos vizsgálata után egyértelművé válik, hogy Aszja a legösszetettebb és legmélyebb jelentéstartalmat hordozó hős a novellában. N. úr visszaemlékezésében központi helyet foglal el, rá épül a mű, akaratlanul is ő lesz a cselekmény bonyolítója. A mítosz- és motívumrendszer pedig szervesen kapcsolódik a lány alakjához: mind a már tárgyalt életár sodrása, mely mellett ott ül a kőszirten a ruszálka és a későbbiekben kibontásra kerülő elemek is Aszja köré

⁴⁴ Halász Előd: *A német irodalom története*. Budapest, Gondolat, 1987. p. 419,

szövődnek. Aszja az elbeszélés kulcsfigurája, benne jelenik meg az örök nőiség, a felsőbbrendű princípium.

„... - emlékszik rá?- az *Anyegin-ből* olvasott fel nekünk. ... *Tatyana szerettem volna lenni - folytatta még mindig eltűnődve.*” (165)

A szüzsé vonalát követve hasonló lelki fejlődést tapasztalhatunk Aszjánál, mint Puskin Tatyjanájánál. Az anyegini intertextus meg is jelenik a 9. fejezetben, amikor N. és a lány a kőlapon ülve beszélgetnek.

„Tatyjana azért elragadó, mert az első szerelem tragikus érzésével szeret. Anyegin azért érdekes, mert egyáltalán nem szerelmes. Az ő szívében - úgy tűnik - már kihűltek a forró érzések. Azután fordul a kocka. Anyegin lesz reménytelenül szerelmes, s Tatyjana kényszerül kosarat adni. Ha mindketten egyformán szeretnének és boldogok lennének, akkor megszűnne a feszültséget előidéző érzelmi különbség, és a cselekménynek nem volna dinamikája.”- írja Hajnády Zoltán *Az orosz regény* című munkájában.

Ha az *Anyegin*-tanulmány kiemelt részét összevetjük az *Aszja* fabulájával, szinte ugyanazt az alapkonfliktust látjuk. N. úr magányosságot keresve érkezik a Rajna parti kisvárosba. Egy özvegyasszonnyal folytatott viszony után még a sebeit ápolja. Aszja váratlanul érkezik meg az életébe, s ő kezdettől fogva érzékenyen reflektál a lány megnyilvánulásaira.

„... *tele volt a lelkem tárgy nélküli, végtelen valamitváras édesen epedő érzékenységgel... Mit jelenthez ez - kérdeztem magamban -, csak nem vagyok szerelmes?*” (146)

N.-ben már az első találkozás estéjén születnek érzelmek, de nem jut elhatározásra. Az 5. fejezetben maga előtt sem titkolja: vágyik, hogy láthassa a lányt. Egymást követik az események, a férfi féltékenységi kirohanása, majd a szenvedélyes tánc után az olvasó számára egyértelművé válik, hogy mindkettőjükben megszületett a szerelem.

Aszja találkozót kér N. úrtól, ami az adott társadalmi normák keretei között elképzelhetetlen. Az orosz irodalom mintegy emancipált úttörőjeként Tatyjanát követi érzelmei feltárásában. A

találkozás elhozza az elbeszélés tetőpontját, minden lehetőség adott a szerelem beteljesítésére, de a férfi mégis kudarcot vall. Később maga is beismeri, hogy egyetlen idejében kimondott szóval megmenthette volna további sorsa alakulását. Valami láthatatlan gát keletkezik kettőjük között, a tagadás végleg elszakítja N. urat Aszjától.⁴⁵

- „*Feleségül venni egy ilyen természetű tizenhét éves lányt, hogy is volna lehetséges*” (174) - elmélkedik magában a férfi. A találka után újra bekövetkezik az anyegini szituáció, a lehetőség elmulasztása felkorbácsolja a férfi érzelmeit. Amint rájön, hogy elveszítette a lányt, megpróbál minden a visszájára fordítani, de már késő.

„*Egyetlen szót... Ó, én esztelen! Ezt a szót sírva ismételtetem tegnap, a szélbe pazaroltam, puszta mezőkön mondogattam... de nem mondtam meg neki, hogy szeretem...*” (183)

Anyeginnel ellentétben N. azt a lehetőséget is végleg elveszti, hogy személyesen színt valljon érzelmeiről, és hibájáról a szeretett nőnek. Aszja és Gagin reggelre elutaznak, és soha többé nem térnek vissza N. N. életébe.

Aszja gyermeki, játszadozó természetét megzabolázza a szerelem első érzete. Tatyjanához hasonlóan a mű végére belőle is hűvös, határozott nő válik, aki képes lemondani a kínzó szerelemről saját boldogulása érdekében. Ezeket a lelki átalakulásokat kíséri a társadalmi rang változása is. Tatyjana naiv, falusi nemes kisasszonyból pétervári arisztokrata lesz. Aszja aki félárva parasztlány, és akit életében talán csak édesapja értett és szeretett igazán, nemes kisasszonnyá válik.

„*Micsoda kaméleon ez a lány*” - jegyzi meg N.N. - Anna Nyikolajevna - ahogy N. szólítja a találkozó estéjén - a legárnyaltabb személyiség az elbeszélésben. Sorozatos alakváltásai, valódi kaméleonsága valami-féle misztikumot kölcsönöz a személyének. Misztikussága hirtelen megjelenésében, majd nyomtalan eltűnésében is benne rejlik. A vízi tündérekhez kötődő különleges tartalmi kapcsolat pedig démonikussá teszi az alakját. Kiismerhetetlenné válik,

⁴⁵ Sztár Katalin: *A történetelbeszéléstől az önkimondó szövegig*. In: Kovács Árpád (szerk.): *A szótól a szövegig és tovább.- Tanulmányok az orosz irodalom és költészetten köréből*. Budapest, Argumentum, 1999. pp. 335-341.

megfejtésre váró titokzatos lényé, akit Gagin és N. is képtelen megérteni. Aszja a gesztusnyelv eszközét alkalmazza önmaga kutatásában, identitáskeresésében. Nevet, majd sírva fakad, bolondozik, szaladgál, hirtelen szótlanul aludni megy, újra megjelenik. Ambivalenciája ismét hasonlatossá teszi a lányt a *ruszálka* mitikus alakjához.

Az első szerelem transzformálja érett nővé a félig-meddig neveletlen vidéki lányt. Folytonos vadócsága - mely egyszerre taszítja és vonzza is N. urat -, majd hirtelen komolysága azt bizonyítja, hogy mennyire mélyen és tudatosan éli meg belső világát.⁴⁶ Ő az, aki nyíltan szembenéz az érzéseivel képes a fejlődésre, ugyanúgy, mint Tatyjana.

„bármennyire is igyekeztem megfigyelni kacérságának árnyékát, szándékosan játszott szerepnek legkisebb jelét sem fedeztem fel benne... - Aha! - szólta Gagin - Böjtre, és búbánatra ítélte magát.” (153)

Aszja kacérkodik a férfivel, akaratlanul is magára ölti a csábító nő szerepét, amivel magára vonhatja a figyelmet. A szerelem megszületésekor azonban megnyugszik, és szinte komikus mélabúra ítéli magát. Gagin, aki valamivel jobban érti Aszja lényegét és személyiségének fejletlenségét, félve kiált fel a 8. fejezetben: - *„de mi lesz, ha valakit megszeret!”*. *„Aszjának hőskell, rendkívüli ember”*- teszi hozzá később. A testvér pontosan tudja, hogy érzékeny, identitását kereső lányról van szó, akinek a szíve először nyílik szerelemre, éppen ezért rendkívül sebezhető. A csalódás lavinaként indíthatja el a lélekfejlődés útján. A csalódás megtörténik, és Aszja újabb levelet címez N. úrnak: búcsú ez, de sokkal inkább a kiábrándultság pár sora. Aszja már érett nőként hagyja hátra szerelmét és ifjú reményeit, maga kéri testvérét, hogy utazzanak el a városból mindörökre.

Turgenyev elbeszélései közül az *Aszjában* jelenik meg direkt módon a nőközpontúság, a nő mint felsőbbrendű princípium, aki sokszor közvetett módon irányítja a hősök életét. Aszja hirtelen felbukkanása, majd eltűnése végérvényesen felborítja N. N. úr addigi életét. Lehetőséget kínál a férfi számára egy boldog élethez, de eltűnésével megfosztja a további boldogulás lehetőségétől.

⁴⁶ Sztár Katalin: *A történetelbeszéléstől az önkimondó szövegig*. In: Kovács Árpád (szerk.): *A szótól a szövegig és tovább.- Tanulmányok az orosz irodalom és költészetten köréből*. Budapest, Argumentum, 1999. p. 340.

Aszja karakterjegyei által olyan magasabb rendű sorsfordító tényezővé válik, melynek metafizikai szinten való értelmezése Szolovjovnál jelenik meg később az orosz filozófiában.

Szolovjov filozófiai rendszerének sarkalatos pontja a Sophia-tan, az Istenből fakadó örök asszonyiség és világlélek, a teremtés valódi célja. Olyan élő középpont, mely közvetítő szerepet tölt be Isten és ember között. A teremtet világban megjelenő egységesítő elv és ősalak, általa jelenik meg Isten mint cselekvő erő. Saját akarata birtokában az Istenitől elszakadva azonban képes démoni alakot ölteni.⁴⁷ A metafizikai és teoretikai egységben egy olyan leírhatatlan női alakot öltő lény jelenik meg, aki isteni belsőt és lényeket hordoz magában. Szolovjov szerint ez az isteni lény a teremtés valódi oka és célja. Magában hordozza az egységet, rendelkezik azzal az erővel, mellyel képes minden különállót egyesíteni.⁴⁸ Turgenyev művében N. úr is egységet keres és Aszja elutazásával betölthetetlen űr keletkezik az életében. Ez a hiány arra ösztönzi, hogy a lányt eltűnése után egy végtelen térbe transzportálja. Nem tudja él, vagy meghalt már egykori kedvese, de örök elérhetetlen eszményképként tartja függésben önmagától, így végig az élete kísérője marad.

A szépség, a szerelem és a halál különböző emberi sorsokban való megjelenése előzményként szolgált Szolovjovnak, hogy ezekből a tapasztalatokból alakítsa ki eszmerendszerét, és alkosson rendszeres filozófiát. Szolovjov szerint az ember egyetlen célja, hogy utolérje az áhított illúziót. A beteljesült, boldog szerelem Istentől származó szikra, egyetlen lehetőség a teljes életre. Mindazt, amit nem talált meg magában az ember, vagy hiányzik belőle, a másokban kutatja szüntelenül, és csakis általa érezheti magát teljesnek. A szerelem idealizált tárgya nyit ajtót arra a világra, melyet csak a benne részt vevők láthatnak és érzékelhetnek kerek egészek. Mindennek a hiánya vagy elvesztése betölthetetlen űrt eredményez, hiába van meg a szikra, ha a beteljesülés nincs. Ettől kezdve az egyén szenvedésre van ítélve, megjelenik a halál, mely sokkal inkább szellemi pusztulását jelent, mint testit. A szeretett lény elvesztése, az ideák megszűnése az üresség érzetét hozza létre, de emellett megmarad, a remény, a vágyódás az örök princípium

⁴⁷ Aprisko, P.P. : Az orosz filozófia története. /ford. Goretity József/ Budapest, Osiris, 2007. pp. 479-483.

⁴⁸ Быков, Виктор: *Софиология*. In: 2000 лет христианской культуры. Том 2. Москва- Санкт- Петербург, ЦГНИИ ИНИОН РАН, 1999. p. 339.

eléréséhez.⁴⁹

Turgenyev hőse sem érez másként: Aszja elvesztésével eltűnik a boldog élet lehetősége, fizikálisan életben marad, de a lelke végtelen ürességben bolyong. A teljesség számára csak illúzió marad. N.N. élete a folytonos kereséssel telik, és a lány szerelmének megjelenése jelenthetné a beteljesülés csúcspontját, a férfi azonban elbukik, és ezzel céltalanná, kiábrándulttá és magányossá válik. A remény egyedüli hordozója, hogy Aszja talán még életben van, ha el is vesztette, valahol még létezik mindaz, ami egykor az övé volt.

A virág, a madár és a Madonna-kép metaforikus motívumvonala

Turgenyev finom érzékletességgel építi fel az elbeszélés motívumrendszerét. A szüzsé vizsgálatakor szilárdan egymásba kapaszkodó keretes egységet kapunk. Az alap a kulcsfontosságot betöltő folyó és életár, mellette helyezkedik el a ruszáлка motívum, majd mindezek köré fonódik és keretes szerkezetet kölcsönöz a műnek a virág, a madár és a kőrslombok közül kitekintő Madonna- szobor motívumvonala.

Turgenyev sorra hozza azokat a motivikus elemeket, melyek a történet előre haladásával többletjelentéssel térnek vissza. Olyan természeti elemekről vagy a természetben található tárgyakról van szó, amelyek a poétikai rendszerben elhelyezve képesek visszatükrözni az emberi lélek apró rezdüléseit, illetve pillanatnyi állapotát.

„ Egészséges voltam, fiatal, vidám, pénzem nem fogyott ki, a gondoknak még nem sikerült rám találniuk- óvatosság nélkül éltem, azt tettem, amit akartam, egyszóval: virágoztam! Eszem ágában sem volt akkor, hogy az ember nem növény, nem virágozhatik sokáig.” (139)

Itt a virág - a szerelem számos jelképének egyike, az apró törékeny növény - jelenik meg a később kialakuló gyengéd érzelmek előfutáraként.

⁴⁹ Соловьев, Владимир: *Смысл любви*. In: *Спор о справедливости*. Москва, ЭКСМО-ПИРЕСС, 1999. pp. 744-802

„- Azt hiszed, inni akarok? - kérdezte a bátyjához fordulva. - Nem, virágok nyílnak a falon, meg kell öntözni feltétlenül.” (148)

Itt egyszerre három dolog is szerepel: a kiszögellésre buján felkapaszkodó Aszja virágot öntöz. A víz, mint az élet forrása, mely táplálékkul szolgál a virágnak, egyértelműen a kibontakozó szerelem hírnöke.

Nem sokkal később, még ugyanebben a fejezetben Aszja Frau Luise házának ablakából egy szál gerániumot dob le N.- nek , amelyet a férfi zsebre tesz.⁵⁰

„ - ... de mint valami ereklét, most is őrzöm a kis levelet s az elszáradt virágot... Még ma is lehel egy kis gyenge illatot... Így éli túl egy jelentéktelen növény könnyű kipárolgása az ember minden örömét és minden bánatát- túléli magát az embert.” (185)

Ezekkel az elégikus gondolatokkal tér vissza a virág a legutolsó bekezdésben. Azonnal világossá válik a metaforikus kép, a szerelem elmúlt, a virág elszáradt, de illata még életben tartja az emléket.

„Boldog ki tüzes versben kizendítette, fokozta szent révületét, s csitítva kínját és hevét, Petrarca nyomdokát követte... Tollam nem rajzol tévedezve be nem végzett versek felett kis női lábat, lábfejet. Hamuból lobbanást ki várna?...” (32)⁵¹

Puskin ezekkel a szavakkal örökíti meg a szerelem elmúlását az *Anyegin* első fejezetében. A lángoló tűzből az érzelmek csendesedése után hamu marad, mely hasonlóan a hervadó virághoz, már csak emléket őriz.

A virág, mint a nyíló, majd hervadó szerelem jelképe, közvetett módon szerepel a korábban kibontott mitológiai utalásokban. A legenda szerint a ruszálka és a halandó férfi szerelme

⁵⁰ Sztár Katalin: *A történetelbeszéléstől az önkimondó szövegig*. In: Kovács Árpád (szerk.): *A szótól a szövegig és tovább.- Tanulmányok az orosz irodalom és költészetten köréből*. Budapest, Argumentum, 1999. p. 343.

⁵¹ Puskin, A. Sz.: *Anyegin*. /ford.: Áprily Lajos/. Budapest, Európa, 1967. p. 32.

sohasem teljesezhet be, de emlékére a vízparton búzavirág nyílik.⁵² Ehhez hasonlóan, Narkisszosz is halálát követően nárcisz képében születik újjá és virágzik a folyó mellett.⁵³

Aszja és N. úr gyengéd érzelmeinek kísérő motívuma a madár is. A geránium - melyet Aszja dob N.-nek - jelentése gólyaorr.⁵⁴

„Az egész ház, régi szabásával, két alátámasztó vastag oszlopával, hegyes cserépfedelével s csőrszerűen kinyúló padlásajtájával óriási meggörbült madárhoz hasonlított.” (151)

A ház leírása metaforikus jelentést teremt a madárral, így kétszeresen kötődik a találkozáshoz. A végzetes este, melyen N. egy idejében kimondott szó elmulasztásával végleg elveszti a boldogságát, ebben a madárforma házban játszódik. Egymás iránti érzelmeik leírásakor szintén a madár metaforája kerül előtérbe: N. úr Aszja lényét a madárral azonosítja.

„- Ha mi ketten madarak volnánk, hogy felszállnánk, s hogy elrepülnénk... elrepülnénk ebbe a kékségbe... De nem vagyunk madarak. - Mégis nőhetnek szárnyaink-szóltam... Vannak érzések, melyek felemelnek a földről. Legyen nyugodt, magának is lesz szárnya.” (165-166)

Az ember számára szárnyakat adó szerelem magában hordozza az elrepülést, az elvágódás romantikus toposzát. Ennek a szárnyalásnak a fizikai megnyilvánulása N. és a lány tánca, melyben valósággal repülnek. Aszja valóban képes volt arra, hogy a boldogság felhőtlen egén repkedjen. Az N.-nek címzett levél megírása előtt ismét szárnyakat emleget, melyek kinőttek, mégis képtelen arra, hogy felemelkedjen velük. Aszja alakját újra titokzatosság hatja át, olyan érzést kelt az olvasóban, mintha előre sejtene a végkimenetelt.⁵⁵

Az elbeszélés keretének egyik eleme három kritikus ponton keresztezi N. úr útját, a kőrisfa lombjai alól kitekintő Madonna- szobor valamiféle őrangyalként van jelen. Óvó, figyelmeztető,

⁵²Sarnyai Csaba: *Keresztvilágok. Szláv mitológia és orosz irodalom*. Szeged, Szegedi Egyetemi K., 2010. p. 10.-26.

⁵³Mills, Alice (szerk.): *Mitológia, mítoszok, mondák, legendák.* /ford. Antóni Csaba/. Budapest, Kossuth, 2006. p. 73.

⁵⁴Szitár Katalin: *A történetelbeszéléstől az önkimondó szövegig*. In: Kovács Árpád (szerk.): *A szótól a szövegig és tovább.- Tanulmányok az orosz irodalom és költészettan köréből*. Budapest, Argumentum, 1999. pp. 343-345.

⁵⁵Szitár Katalin: *A történetelbeszéléstől az önkimondó szövegig*. In: Kovács Árpád (szerk.): *A szótól a szövegig és tovább.- Tanulmányok az orosz irodalom és költészettan köréből*. Budapest, Argumentum, 1999. pp. 343-345.

magasabb rendű erőként áll N. N. mögött a cselekményt meghatározó pillanatokban, és pusztá jelenlétével igyekszik rávilágítani az adott élethelyzet sorsfordító mozzanatára.⁵⁶

A Madonna- kép, ismert és sokatmondó archetípus és szimbólum. Az ereklyeként vagy akár ikon formájában szerepeltetett Szűzanya, sokszor olyan szituációkban tűnik elő, amikor az író burkoltan kíván kifejezni egy-egy mélyebb tartalmat. Itt ismét felfedezhetjük a felsőbb női princípium jelenlétét. Az Istentől származó erő közvetve van jelen a hős életében.

Közvetlenül nem illeszkedik a cselekmény vonulatához, de motivikus kapcsolatot teremt Aszja alakjával és a szerelemmel. Emlékeztet a nőre, aki képes lett volna megmenteni a férfi életét, és szerelmével kiugrási lehetőséget biztosítani a felesleges ember létállapotából.

A szobor mellett álló fa mintegy megerősítésként szolgál. Kontextusba kerül ismét az élet egyik jelképe, az életfa, a kőris pedig a germán és skandináv mitológiában a szent faként tisztelt világfa ősképlet hordozza.

„... egy hatalmas magányos kőrisfa alatt. Egy kicsiny, majdnem gyermeki arcú madonnaszobor-kardokkal átvert piros szív volt a mellén- bánatosan nézett ki ágai közül.” (141)

A legelső megjelenéskor magában hordozza N. úrnak még a „csalfa özvegy” iránti kiábrándultságát, de a közelgő Aszja-szerelem előhangját is. A gyermeki arc már közvetlen utalás Aszja fiatal, szinte még kislányos alakjára.

„... s mikor kedves kőrisfámhoz és a madonna szoborhoz értünk, leültünk a padra... Ott fontos beszélgetés alakult ki kettőnk között.” (157)

A Madonna- szobor második felbukkanása, N. és Gagin beszélgetését megelőzően történik meg. Gagin ekkor „tisztázza” N. előtt kapcsolatát a lánnyal, elmeséli történetüket, mely után N. közelebb kerül Aszja lényének megfigyeltéhez. Harmadjára, és egyben utoljára a mű végén tér vissza a szobor, mely csendesen figyel N. N. távozását a vízen.

⁵⁶Szitár Katalin: *A történetelbeszéléstől az önkimondó szövegig*. In: Kovács Árpád (szerk.): *A szótól a szövegig és tovább.- Tanulmányok az orosz irodalom és költészet köréből*. Budapest, Argumentum, 1999. pp. 343- 345.

Összegzés

Ivan Szergejevics Turgenyev írói módszeréhez híven nem merül el a hőseiben lezajló belső folyamatok elemzésében. Szavakkal ezeket megfogalmazhatatlannak tartja, így hívja segítségül a környezetben megnyilvánuló külső változásokat, melyek árnyaltan juttatják kifejezésre az ember lelki elmozdulásait.⁵⁷

Az *Aszja* című novella elemzésének központi témájává válik a mítosz- és motívumvilág, mely széles jelentéskörével átszövi a mű felszín alatti mély mondanivalóját.

A műben szerepet játszik az orosz irodalom meghatározó hagyománya, az idegen, az idegenség jelenléte. Aszja és N. úr német földön találkoznak, és ez az Oroszhontól távoli környezet utat enged a sorsfordító szituációk bekövetkezésének. A misztikumot hordozó külföld felerősíti a szereplők karakterjegyeit, és mintegy második dimenziós síkra helyezi a lezajló történeteket.

Aszja testvére, Gagin a felesleges hőstípus újabb árnyalatát képviselve jelenik meg a szereplők mellett. A festőnek készülő férfi személyiségének legadekvátabb megnyilvánulása az, hogy a művészethez nem ért. A Turgenyev által érzékletesen megfestett természetképek Gagin rajzlapjain csak kezdetleges vázlatokként szerepelnek. Aszja és N. N. szerelmének alakulásában mégis a testvér mondja ki a végszót, mely után N. úr már semmit sem tehet végzetének beteljesülése ellen.

A novella motívumvilágát Turgenyev - a számos művében szereplő - víz mint életár archetípus köré építi. A folyó, melyen egy csónakban az önmagában merengő hős sodródik, a cselekmény és a fejlődésbeli szakaszok szempontjából fontos epizódokban jelenik meg. Ez a kép megidézi Narkisszosz és Kharon ladikjának mitikus képét.

A motívumrendszer szemantikailag és topográfiai szinten is a víz, az életár köré épül. Közvetlenül megjelenik az orosz folklórhagyomány kiemelkedő alakja, a „ruszálka”. A népi

⁵⁷ Hetesi István: *Művek, kapcsolódások.- Puskin és Turgenyev tanulmányok*. Pécs, Pannónia, 1999.

hiedelem nimfaszerű alakját Turgenyev párhuzamba vonja a germán mondavilág ismert elemével, a Loreley mesével. Aszja alakja, összetett és fokozatosan fejlődő karaktere a mű középpontjába kerül. Viselkedése és N. úr életében betöltött szerepe magában hordozza a ruszálkák démonikus alakját. A sziklaszirten kibontott hajjal ülő lány akaratlanul is a történet irányítójává válik. Aszja magában hordozza az örök nőiséget, mely a később megjelenő szolovjovi Sophia-tanból értelmezhető. A szerelem isteni szikrája a boldog élet biztosítója a hős számára de a beteljesülés hiánya örök kárhozatra ítéli. Aszja megjelenésével és cselekedeteivel közvetlenül, felsőbbrendű misztikus lényével közvetve befolyásolja a férfi sorsát.

A szerelem metaforájaként megjelenik a madár és a virág motívuma, mely az előre- és visszautalásokban betöltött szerepével keretet ad az elbeszélésnek.

Turgenyev *Aszja* című novellájának elemzésekor fontos túljutni a kortárs társadalomkritikai olvasaton. A felesleges ember mint irodalmi hagyomány dominánsan jelen van, de mégsem ez adja az elbeszélés értelmezésének fő vonulatát. Turgenyev gazdag képi világgal, a természet állandóan reflektáló jelenlétével fejezi ki olvasói számára az életről és világról vallott filozófiáját.

Bibliográfia

- ❖ APRISKO, P.P. : *Az orosz filozófia története.* /ford. Goretity József/ Budapest, Osiris, 2007.
- ❖ БЫКОВ, Виктор: *Софиология.* In: *2000 лет христианской культуры.* Том 2. Москва- Санкт- Петербург, ЦГНИИ ИНИОН РАН, 1999.
- ❖ СОЛОВЬЕВ, Владимир: *Смысл любви.* In: *Спор с справедливости.* Москва, ЭКСМО-ПРЕСС, 1999.
- ❖ CSERNISEVSZKIJ, N. G. : *Az orosz ember találkán.* /ford. Lányi Sarolta/ Budapest, 1950.
- ❖ DÖMÖTÖR Tekla: *Germán, kelta regék és mondák.* Budapest, Móra, 1995.
- ❖ FRIED István: *A felesleges ember regénye.* In: Fried István: *Tíz híres regény.* Budapest, Gondolat, 1989.
- ❖ GORETITY József (szerk.): *Komparatistikai szöveggyűjtemény.* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1998.
- ❖ HAJNÁDY Zoltán: *Az orosz regény.* Budapest, Tankönyvkiadó, 1991.
- ❖ HALÁSZ Előd: *A német irodalom története.* Budapest, Gondolat, 1987.
- ❖ HERDER, Johann Gottfried: *Eszmék az emberiség történetének filozófiájáról.* /ford. Imre Katalin, Rozsnyai Ervin/ Budapest, Gondolat Kiadó, 1978.
- ❖ HETESI István: *Művek kapcsolódások Puskin és Turgenyev tanulmányok.* Pécs, Pannónia, 1999.
- ❖ HETESI István: *A hősök és a randevú az írói pálya első felében.* Budapest, Tankönyvkiadó, 1990.

- ❖ KROÓ Katalin: *Turgenyev regénypoétikájának néhány sajátosságáról*. In: Kroó Katalin (alkotó szerkesztő): Bevezetés a XIX. századi orosz irodalom történetébe I. Bölcsész Konzorcium, ELTE, 2006.
- ❖ KOVÁCS Árpád (szerk.): *A szótól a szövegig és tovább- Tanulmányok az orosz irodalom és költészettan köréből*. Budapest, Argumentum, 1999.
- ❖ MILLS, Alice (szerk.): *Mitológia, mítoszok, mondák és legendák*./ford. Antóni Csaba/ Budapest, Kossuth, 2006.
- ❖ НЕДЗВЕДСКИЙ В. А.: *Русский социально-универсальный роман*. Москва, Диалог-МГУ, 1997.
- ❖ НЕДЗВЕДСКИЙ В. А.-Пустовойт П.Г. -Полтавец Е.Ю.: *Перечитывая классику. И.С.Тургенев*. Москва, Издательство МГУ, 1998.
- ❖ NYÍRI Tamás: *Filozófiatörténet*. Budapest, 1983.
- ❖ SAFRANSKI, Rüdiger: *Romantika- Egy német affér*. /ford. Horváth Géza/ Budapest, Európa Könyvkiadó, 2010.
- ❖ SARNYAI Csaba: *Keresztvilágok- szláv mitológia és orosz irodalom*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó, 2010.
- ❖ SCHLEGEL, August Wilhelm -Schlegel, Friedrich: *Válogatott esztétikai írások*. /ford. Bendl Júlia, Tandori Dezső/ Budapest, Gondolat, 1980.
- ❖ ТОПОРОВ, В. Н.: *Любовь и смертью*. In: Топоров, В. Н.: Станный Тургенев (Четыре главы). Москва, РГГУ, 1998.
- ❖ USZPENSZKIJ, Borisz: *A kompozíció poétikája*./ford. Molnár István/ Budapest, Európa, 1984.
- ❖ ZÖLDHELYI Zsuzsa: *Az orosz irodalom története a kezdetektől 1940-ig*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001.
- ❖ ZÖLDHELYI Zsuzsa: *Turgenyev világa*. Budapest, Európa, 1987.